

man (457—469). I. Meden prikazuje arhivski fond zagrebačke županije, njegov razvitak, kao i opseg pojedinih serija akata (471—483). Inventar fonda matičnih knjiga Državnog arhiva u Zadru (485—539) popratio je A. Strgačić interesantnom uvodnom bilješkom o toj vrsti arhivske građe.

Casopis donosi i prikaze nekih naših i stranih arhivskih publikacija i vijesti iz arhivskih ustanova u NR Hrvatskoj. Na kraju, K. Nemeth daje kratak pregled najvažnijih arhivskih priručnika objavljenih u svijetu i kod nas u posljednjih stotinu godina, t.j. od 1860 dalje (567—568).

Igor Karaman

VJESNIK ARHEOLOŠKOG MUZEJA

Treće serije svezak 1., Zagreb 1958.

Najnoviji svezak tog obnovljenog časopisa sadržava pet rasprava o arheološkim nalazima, koji potječu iz različitih razdoblja od brončanog doba do ranoga srednjeg vijeka.

Dvije *brončanodobne* ostave obradio je Zdenko Vinski: jedna potječe iz Lovasa (kotar Vinkovci), a druga iz Vukovara. Obje su osobito važne zbog toga, što pripadaju srednjem brončanom doba, dok druge ostave nađene u Hrvatskoj, a većinom i inače u Jugoslaviji, pripadaju kasnom brončanom doba. Ostava Lovas veoma je bogata, pa se može uporediti s najvećima iz toga razdoblja u Srednjoj Evropi, a nadmašuje druge ostave iz toga vremena u Jugoslaviji ne šamo brojem predmeta (478) nego i tipološkom raznovrsnošću. Predmeti su nastali u XV. st. pr. n.e. i u prvoj polovini XIV. st. kad su i zakopani. To su brončane narukvice, prsteni, različite ukrasne pločice, bodež, sjekira, pinceta i dr., grumeni sirove bronce, više zlatnih spiralnih vitica, koje su zacijelo služile kao ukras u kosi, pa napokon glinena amfora s prošupljenim roščićem iznad svake ručke. Takve amfore nađene su inače često u istočnoj Slavoniji i u Srijemu, pa čine regionalnu podskupinu panonske keramike. Lovaskoj je srodna i amfora vukovarske ostave s dvije bradavice iznad ručka. Vukovarska je ostava manja i sastoji od 156 ispupčenih brončanih ukrasnih pločica. Obje ostave pohranjene su negdje 1. polovinom XIV. stoljeća pr. n.e. u zemlju kao blago, t. j. lični imetak, da se bolje sačuva. (U 1. sv. »Opuscula archeologica« objavili su Zdenko i Ksenija Vinski opći pregled ostava u Hrvatskoj, koje se u velikom broju čuvaju u Arheološkom muzeju u Zagrebu. Autori spremaju katalošku objavu i ostalih ostava tog muzeja.) Uz lovasku i vukovarsku ostavu autor navodi i niz neobjavljenih predmeta iz tog vremena, koji su većinom nađeni u međurječju Save, Drave i Dunava.

Pretežno iz *željeznog doba* potječu nalazi u naselju i nekropoli Japoda u Vrepcu (kotar Gospić), koje je proučila na osnovu još neobjavljene građe iz zbirki Arheološkog muzeja i vlastitih terenskih istraživanja Ružica Drechsler-Bižić. Život na tom naselju počeo je oko 1150. pr. n.e., a potrajao je sve do kasnoga željeznog doba u posljednjim stoljećima pr. n. e. O tome svjedoče nađeni predmeti od metala i keramike, osobito brončane fibule i ogrlice, igle, zemljane urne i dr. Autorica se bavi studijem materijalne kulture Japoda na područje današnje Like i zapadne Bosne, pa je nalaze iz Vrepcu proučila u sklopu toga kompleksa.

Ekonomskom historijom Panonije u doba antike bavi se Ivica Degmedžić. U vezi s tom širom temom nastojala je utvrditi pravi smisao psefizme (izglasane odluke) Atenjana iz 325. g. pr. n.e., da Miltijad osnuje *koloniju Atenjana na Jadranu*, pa da se u tu svrhu opremi flota, koja bi štitila ekspediciju od gusara. Autorica smatra, da je ta flota vjerojatno opremljena novcem Harpala, stričevića Aleksandra Makedonskog, u potajnom dogovoru Atenjana s Harpalom, da se njegovo blago uloži u taj pothvat, dok ne dođe vrijeme za borbu protiv makedonske vlasti (kasniji Lamijski rat 323-322). Razlog ekspedicije bila je doprema žita u Atenu, gdje je vladala glad. Autorica argumentira, zašto se može tumačiti, da je to žito bilo zapravo panonsko. Nasuprot historičarima, koji su shvatili riječi psefizme, kao da je ekspedicija trebala da pođe na početak Jadranskog mora, autorica smatra, da su Atenjani svakako plovili u gornji dio Jadrana, kome je Panonija bila najbliža žitorodna zemlja. Taj kao i druge Miltijadove pothvate autorica povezuje s nastojanjima Atenjana da učvrste svoje gospodstvo na moru.

Sustavna istraživanja *antiknog kupališta u Varaždinskim toplicama* započeo je zagrebački Arheološki muzej 1953 uz pomoć Jugoslavenske akademije. Branka Vikić-Belančić i Marcel Gorenc, koji su rukovodili iskapanjima, izvješćuju o rezultatima postignutim 1953-55. To važno antikno lječilište, nekoć zvano *Aquae Jasae* po ilirskom plemenu Jasa, koje je tu prebivalo, dalo je već prije iskapanja mnoge dragocjene antikne spomenike, osobito na području današnjeg parka. Stoga su iskapanja vršena u tom parku. Izvještaj prikazuje metodu rada i tok iskapanja uz iscrpnu dokumentaciju, zatim analizira nađene ostatke zgrada (kompleks bazena s južnim prostorima, jugozapadni bok neke monumentalne građevine i treći kompleks zgrada sa sjevernim prostorima, koji je vjerojatno povezivao prva dva) i sistem kanala. S pomoću nalaza utvrđena je i kronologija izgradnje antiknog termalnog kupališta, od vremena potkraj prvog stoljeća pr. n.e. do IV. stolj. n.e. Pojedine iskopane zgrade pripadaju različitim razdobljima. U ruševinama su nađeni predmeti od keramike, stakla, cigle, žbuke, pješčenjaka, mramora, bronce, željeza i kosti te mnogobrojni novci od I.-IV. st. n.e. Napokon je opisana i privremena zaštita iskopanih ostataka zgrada.

U Brodskom Drenovcu (kotar Slavonska Požega) istražio je zagrebački Arheološki muzej 1952/3 *ranosrednjovjekovno* groblje iz poodmaklog avarsko-slavenskog vremena. Ksenija Vinski i Slavenska Ercegović prikazuju metodu iskapanja (veoma dobro dokumentirano) i rezultate proučavanja. Pronađena su 32 groba sa skeletima odraslih ljudi i djece, ispruženih na leđima s pogledom prema zapadu (osim jedne iznimke), a tri su groba sadržavala i skelete konja (konjanički grobovi). Osim tri groba svi su drugi sačuvali i arheološki kulturni inventar: naušnice, sljepočničarke, zrna od đerdana, narukvice, prstene, predice, noževe, kresivo, šila, sablju, palaš, stremene, žvale, vedricu i ćupove, a pored toga, kao grobne priloge, i razne dijelove životinja. Nalazi datiraju to groblje u prva desetljeća IX. stoljeća. U njemu su bili nesumnjivo zakapani Slaveni Panonske nizine, a među njima možda i po koji Avar, kojih je tada još bilo u tim krajevima. Inventar grobova ukazuje na kulturnu povezanost s Karantanijom i Moravskom. Autorice smatraju, da je to groblje moglo najranije postojati u doba vlade kneza Vojnomira, no da vjerojatno pripada vremenu Ljudevita Posavskog i Ratimira.

Mnogobrojne reprodukcije iskopina i planovi iskapanja prate pojedine članke.

U cjelini uzevši, nastavlja ovaj broj Vjesnika nakon 14 godina stanke dostojno kvalitet toga rezeniranog časopisa i pridonosio veoma vrijedne nove rezultate arheologiji u Hrvatskoj, koji će također korisno poslužiti ne samo nauci susjednih nego i daljih zemalja.

Ivan Bach

GODIŠEN ZBORNIK, Istorisko-filološki oddel, I — IX, Skopje 1948—1956.

Filozofski fakultet u Skoplju izdaje od 1948 dva godišnja zbornika: historijsko-filološkog i prirodoslovno-matematskog odjela. Prvi obiluje raznovrsnom tematikom sa područja društvenih nauka — uže historije, historije književnosti i umjetnosti, arheologije i etnologije. Ovdje bilježimo samo priloge s prvih dvaju od tih područja.

T. Tomoski, Ispravki i dopolnenija na nekoj karti od srednevekovnata istorija na Makedonija (VII, 111-122, sa 9 fotografija i historijskom kartom, kritički se osvrće na historijsku kartu I. Sindika: »Razvitak Srbije od Stevana Prvovenčanog do Stevana Dečanskog« u Istoriji naroda Jugoslavije I. Uspoređujući karte St. Stanojevića, I. Sindika i A. Deroka sa izvornim podacima, on ispravlja granicu između bizantske i srpske države sa Milutina i Stevana Dečanskog. (Na taj se članak pohvalno osvrnuo H. Andonovski u Razgledima II/21, 1955, str. 14.)

Lj. Lape, Razlovečkoto vostanie od 1876 g. (III, 1—30), najstudioznija je rasprava o tom ustanku u dosadašnjoj makedonskoj historiografiji. Razlovečki ustanak je prvi korak u revolucionarnoj borbi makedonskog naroda, koja će se kasnije rasplamsati u širi oružani pokret i postići kulminaciju u Ilindenskom ustanku 1903. — U prilogu: Snabduvanje na ohridskite revolucioneri so oružje do Ilindenskoto vostanie (IV, 1—28), Lj. Lape istražuje način i izvore snabdjevanja ohridskih revolucionara, najveće organizacije u bitoljskom revolucionarnom okrugu, u periodu od formiranja VMRO-a 1893 do Ilindenskog ustanka 1903. Oružje je nabavljano sredstvima, koja je organizacija skupljala među svojim članovima, i prebacivano tajnim kanalima iz susjednih zemalja u Makedoniju. Kako se radilo o većim količinama oružja, koje je stalno bilo u upotrebi, bile su oformljene tajne radionice za njegovo popravlanje. — U prilogu: Nekolku novi dokumenti za 1903 g. (VI, 236—310), Lj. Lape objavljuje dokumente iz arhiva Ministarstva inostranih poslova Kraljevine Srbije, koji čine jednu cjelinu sa dokumentima objavljenim u »Ilindenskom zborniku 1903—1953«, Skopje 1953 (Novi dokumenti za Ilindenskoto vostanije) i u knjizi »Izveštaji od 1903 g. na srpskite konsuli, mitropoliti i učilišni inspektori vo Makedonija«, Skopje 1954. Tu je publikovano 16 dokumenata, uglavnom izvještaja konzulata u Solunu, Skoplju i Bitolju sa kraćim uvodom i registrom imena ličnosti, mjesta i zemalja. Ti nas dokumenti obavještavaju, između ostalog, i o stavu kraljevine Srbije prema makedonskom pitanju prije, u toku i poslije Ilindenskog ustanka. Budući da dokumenti o vanjskoj politici Srbije prema Makedoniji nisu još objavljeni, ovi podaci imaju tim veću vrijednost.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Redakcioni odbor:

KONSTANTIN BASTAIĆ

OLEG MANDIĆ

JAKŠA RAVLIĆ

BERNARD STULLI

JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB